

ORGANIZOVANI PRIVREDNI KRIMINALITET KAO FAKTOR UGROŽAVANJA EKONOMSKE BEZBEDNOSTI

Muamer Nicević, prof. dr
Internacionalni univerzitet u Novom Pazaru
Novi Pazar, Republika Srbija
d.prava@uinp.edu.rs

Aleksandar R. Ivanović, MSc
Internacionalni univerzitet u Novom Pazaru
Novi Pazar, Republika Srbija
a.ivanovic@uinp.edu.rs

Apstrakt

Autori u radu analiziraju organizovani privredni kriminalitet kao činioca ugrožavanja ekonomske bezbednosti jedne zemlje, najpre određujući pojam i elemente ekonomske bezbednosti, a zatim ukazujući na pojam privrednog kriminaliteta, kao i uslove i uzroke koji pogoduju nastanku ovog vida kriminalnog ispoljavanja. Posebnu pažnju autori posvećuju pojavnim oblicima privrednog kriminaliteta, i to njegovim organizovanim formama, ističući uticaj ovog vida kriminalnog ispoljavanja na ekonomsku bezbednost jedne zemlje.

Ključne reči: ekonomski sistem, ekonomska bezbednost, privredni kriminalitet, organizovani kriminal.

ORGANIZED ECONOMIC CRIME AS A FACTOR OF ENDANGERING ECONOMIC SECURITY

Abstract

The authors analyze organized economic crime as a factor endangering the economic security of a state, first determining the term of economic security and its elements, and then pointing to the notion of economic crime and the causes and conditions conducive to the emergence of this type of criminal activity. The authors have devoted special care to various forms of economic crime, and its organized forms, emphasizing the effects of this type of criminal manifestation on the economic security of a state.

Keywords: economic systems, economic security, economic crime, organized crime.

Pojam i karakteristike ekonomske bezbednosti

Pre nego što se upustimo u razmatranje uticaja organizovanog privrednog kriminaliteta na ekonomsku bezbednost jedne zemlje, neophodno je, definisati najpre sam pojam ekonomska bezbednost. S obzirom da se pod bezbednošću uopšte, podrazumeva određeno (željeno) stanje, tako se i određivanje značenja pojma

ekonomska bezbednost mora posmatrati sa ovog stanovišta. S obzirom na izneto, ekonomsku bezbednost možemo definisati kao stabilno, odnosno normalno funkcionisanje i razvijanje uspostavljenog ekonomskog sistema²³ i ekonomskih odnosa u jednoj zemlji, kao i stanje u kome nema ozbiljnih pretnji i opasnosti po dostignuti nivo životnog standarda²⁴ i socijalni sistem jedne zemlje. Ovde treba napomenuti da ekonomska bezbednost do izvesne mere obuhvata i takozvanu socijalnu sigurnost, tj. socijalni sistem, kao sistem postupaka i mera koje država preduzima u cilju obezbeđenja nekih „hendikepiranih“ slojeva stanovništva (siromašne, bolesne, stare i nezaposlene osobe, deca bez roditelja, invalidi i sl.). Naime, efikasnost socijalnog sistema, kojim se obezbeđuje socijalna sigurnost pre svega zavisi od ekonomskog potencijala jedne zemlje, tj. njene ekonomske bezbednosti, zbog ovoga se i zaštita socijalnog sistema, podvodi pod ekonomsku bezbednost jedne zemlje. Ovako shvaćena ekonomska bezbednost, predstavlja važnu komponentu, odnosno segment nacionalne bezbednosti svake zemlje, zbog čega se ista i štiti sistemom nacionalne bezbednosti od svih oblika ugrožavanja.

Dakle, iz navedenog možemo uvideti da je referentni objekt ekonomske bezbednosti kao segmenta nacionalne bezbednosti država, tj. konkretno njen ekonomski sistem, dostignuti nivo životnog standarda i socijalni sistem. Referentni objekt ekonomske bezbednosti se štiti od različitih poremećaja na svetskom i domaćem tržištu, kao i od delovanja organizovanih kriminalnih grupa u sferi privrednog kriminaliteta. Referentni subjekt ekonomske bezbednosti je država, odnosno njen sistem nacionalne bezbednosti. Zaštita ekonomske bezbednosti kao segmenta nacionalne bezbednosti se štiti pre svega merama monetarne i fiskalne politike jedne države, kao i kriminalističkom delatnošću njenih službi bezbednosti na polju sprečavanja i suzbijanja organizovanog privrednog kriminaliteta. U cilju efikasnije aktivnosti na polju suzbijanja i sprečavanja delovanja organizovanih kriminalnih grupa u oblasti privrednog kriminaliteta, a radi zaštite ekonomske, a samim tim i nacionalnu bezbednost jedne zemlje, neophodno je poznavanje uzroka i uslova koji pogoduju nastanku ovog vida kriminalnog ispoljavanja, kao i njegovih pojava oblika. Stoga će, u narednom delu rada biti nešto više reči, najpre o pojmu i karakteristikama privrednog kriminaliteta uopšte, nakon čega će biti prikazani osnovni oblici organizovanog privrednog kriminaliteta i njihov uticaj na ekonomsku bezbednost jedne zemlje.

---

²³ U širem smislu reči ekonomski sistem se definiše kao celovit kompleks produkcionih odnosa, tj. odnosa koji se uspostavljaju među ljudima povodom ostvarivanja proizvodnje, raspodele, razmene i potrošnje u određenoj zemlji i u određenom vremenu, dok se u užem smislu pod ekonomskim sistemom podrazumeva određena organizaciona struktura privrede i institucionalna nadgradnja, odnosno skup konkretnih funkcionalnih institucija, mera i instrumenata i režim odgovarajućih odnosa kojima se utiče na odvijanje društvene reprodukcije i ostvarivanje prethodno prihvaćenih ciljeva [14, str. 22].

²⁴ Životni standard je prema širem shvatanju ukupnost uslova života i rada pojedinih slojeva stanovništva jedne zemlje u određenom vremenskom periodu. Takođe, obuhvata materijalne, radne i društvene uslove života, kao i mogućnosti zadovoljenja duhovnih potreba, slobodnog kretanja i slobodne razmene ljudi i dobara.

Pojam privrednog kriminaliteta

Privredni kriminalitet predstavlja društveno negativnu pojavu o kojoj se u poslednjih nekoliko decenija dosta toga polemisalo, kako od strane naučnika koji se bave problematikom privrednog kriminaliteta, tako i od strane praktičara koji rade na njegovom suzbijanju i sprečavanju, ali još uvek ne postoji jedna opšte prihvaćena definicija ovog vida kriminalnog ispoljavanja. Takođe, napomenuli bismo da određivanje značenja ovog pojma dodatno komplikuje i činjenica da se u našem jeziku kao i u većini drugih jezika koristi više termina. Tako se za označavanje pojma privredni kriminalitet u literaturi upotrebljavaju još i izrazi: kriminal u privredi, kriminal u vezi privrede, ekonomski kriminalitet, finansijski kriminalitet i sl. Njegova pojava dovodi se u vezu sa razvojem privrednog prava, tačnije za period posle drugog svetskog rata kada uloga države u ekonomskoj sferi naglo počinje da jača. Privredno zakonodavstvo ima za cilj regulisanje privrednog poslovanja, međutim, ono ujedno otvara mogućnost pojedincima i društvenim grupama da njegovim kršenjem steknu ogromnu imovinsku korist. Normiranjem privrednog poslovanja, države žele da dostignu i očuvaju određeni nivo ekonomske razvijenosti²⁵, stope zaposlenosti, društvenog bruto proizvoda i sl. S druge strane, kriminalitet na ovom polju deluje suprotno ovim ciljevima, iz tog razloga inkriminisanjem krivičnih dela protiv privrede obezbeđuje se sprovođenje u život privrednog zakonodavstva, čime se štiti ekonomski sistem i ekonomski odnosi u jednoj zemlji, odnosno njena ekonomska bezbednost.

Dakle, pokušaji da se definiše pojam privrednog kriminaliteta, nisu za rezultat imali usvajanje jedne opšte prihvaćene definicije ovog vida kriminalnog ispoljavanja. Jedan od razloga za nepostojanje opšteprihvaćene definicije ogleda se i u činjenici da se privredni kriminalitet na različite načine ispoljava u različitim društvenim zajednicama, pre svega zbog različitih društveno-ekonomskih i političkih odnosa. Stoga se i postavlja pitanje da li je uopšte moguće davanje jedne univerzalne definicije ovog oblika kriminalnog ispoljavanja koja bi mogla da se odnosi na sve društvene zajednice. Takođe, treba napomenuti da se privredni kriminalitet čak i u okviru iste društvene zajednice u različitim vremenskim periodima znatno drugačije manifestuje, što je uglavnom uzrokovano primenama oblika svojine, što takođe otežava davanje jedne opšteprihvaćene i nadasve aktuelne definicije privrednog kriminaliteta. Naime, ako za primer uzmemo Republiku Srbiju, u ranijem periodu imali smo prvo državnu, zatim društvenu, pa državnu, društvenu i privatnu, a sada imamo državnu i privatnu svojinu kao dominantne oblike svojine, od kojih ova druga teži da postane sve dominantnija. Pre donošenja Ustava Republike Srbije iz 1990. i Zakona o preduzećima 1996. zaštitni objekt privrednog kriminaliteta bio je privredni sistem, zasnovan na osnovama društvene svojine nad sredstvima za proizvodnju, društvenom samoupravljanju i privrednom planiranju. Pomenutim Ustavom i Zakonom o preduzećima zaštitni objekt je proširen na

---

²⁵ Pod nivoom ekonomske razvijenosti se podrazumeva stanje različitih ekonomskih indikatora i ekonomskih veličina (demografska analiza, veličina i struktura društvenog bogatstva, struktura izvora formiranja nacionalnog dohotka, zaposlenost, obim i struktura spoljne trgovine, stepen akumulativne i reproduktivne sposobnosti i nacionalni dohodak po glavi stanovnika).

državnu, društvenu, privatnu i zadružnu svojinu. Ustavom Republike Srbije iz 2006. postojeća društvena svojina transformisana je u državnu ili privatnu svojinu, a ekonomsko uređenje u Republici Srbiji zasnovano je na tržišnoj privredi, otvorenom i slobodnom tržištu, slobodi preduzetništva, samostalnosti privrednih subjekata i ravnopravnosti privatne i drugih oblika svojine. Na ovaj način garantuje se jednaka pravna zaštita svim oblicima svojine.

Period u kome je objekt napada privrednog kriminaliteta u Republici Srbiji bila društvena svojina, karakteriše se pokušajima definisanja ovog pojma u kome se zaštita društvene privrede, narodne imovine u vršenju privredne aktivnosti, socijalističkog sistema samoupravljanja i sl., smatra ključnim elementom za određivanje definicije. S obzirom na napred navedene promene u društveno-ekonomskom i političkom sistemu Republike Srbije kao i svojinsku transformaciju, definicije pojma privredni kriminalitet iz ovog perioda gube na aktuelnosti, a samim tim i na značaju. S tim u vezi javlja se potreba za definisanjem ovog vida kriminalnog ispoljavanja u skladu sa aktuelnim promenama u društveno-ekonomskom i političkom sistemu Republike Srbije. Dakle, u današnjim društveno-ekonomskim i političkim uslovima kada se privredni sistem više ne zasniva na dominantnoj ulozi društvene svojine nad sredstvima za proizvodnju, logično je da se ni pojam privrednog kriminaliteta ne može vezivati isključivo za kriminalne napade na društvenu svojinu, već se moraju uzeti u obzir aktuelne promene, a pre svega pluralizam svojinskih odnosa, tržišna ekonomija koja zamenjuje dogovornu, povećanje broja privrednih subjekata i kruga lica koja se mogu pojaviti kao učinioci krivičnih dela iz oblasti privrednog kriminaliteta [3, str. 284]. Međutim, mora se priznati da je u definisanju ovog pojma neophodna analiza i razmatranje ranijih rešenja po pitanju shvatanja pojma privrednog kriminaliteta, i da su definicije i stavovi pojedinih teoretičara i praktičara po pitanju definisanja privrednog kriminaliteta dobra osnova za određivanje jedne aktuelne definicije privrednog kriminaliteta koja odgovara sadašnjem stanju u Republici Srbiji. S obzirom na samu prirodu ove pojave određivanju pojma privredni kriminalitet treba prići najpre sa formalno-pravnog, a zatim i kriminološkog aspekta.

Formalno-pravni pristup privredni kriminalitet razmatra kroz one delikte koji su inkriminirani pravnim sistemom određene društvene zajednice, u ovom slučaju Republike Srbije. Međutim, s obzirom da u pravnom sistemu Republike Srbije figuriraju tri kategorije delikata kojima se ugrožava ekonomski sistem i ekonomski odnosi, a to su krivična dela, privredni prestupi²⁶ i privredni prekršaji²⁷, među teoretičarima se javljaju mimoilaženja po određenim pitanjima u vezi definisanja privrednog kriminaliteta sa formalno-pravnog stanovišta.

---

²⁶ Privredni prestupi obuhvataju poseban oblik kažnjivog ponašanja koje dovodi do društveno štetne povrede propisa o privrednom i finansijskom poslovanju. Da bi zabranjeno ponašanje bilo privredni prestup potrebno je da je prouzrokovalo teže posledice ili da je moglo prouzrokovati teže posledice.

²⁷ Prekršaji su povrede javnog poretka kojim se krše pravni propisi i društvena disciplina i kojima se uglavnom prouzrokuje apstraktna opasnost po zaštićeno dobro manjeg značaja ili vrednosti za društvo. Prekršaji kod kojih se kao učinioci javljaju pravna lica i odgovorna lica u pravnim licima predstavljaju privredne prekršaje.

Prvo pitanje oko koga se javlja polemika jeste da li sve tri kategorije delikata treba da budu obuhvaćene pojmom privredni kriminalitet ili ne? Naime, s obzirom na egzistiranje sve većeg broja, naročito privrednih prestupa, nameće se potreba i za njihovim uključivanjem u pojam privredni kriminalitet. Stoga danas, kada se naše društvo nalazi u fazi transformacije ekonomskog sistema, privredni prestupi po opasnosti se približavaju krivičnim delima, kako u pogledu sistema odgovornosti tako u pogledu njihove društvene opasnosti [18, str. 50], smatramo sasvim opravdanim prihvatanje stanovišta da ove tri grupe delikata čine privredni kriminalitet.

Drugo pitanje tiče se toga koja krivična dela treba uključiti u pojam privrednog kriminaliteta. Nikola Srnžetić u pojam privredni kriminalitet ubraja samo ona krivična dela koja Krivični zakonik Republike Srbije predviđa kao krivična dela protiv privrede [19, str. 54].²⁸ Međutim, znatno je veći broj teoretičara koji pod privrednim kriminalitetom pored krivičnih dela protiv privrede ubrajaju i određena krivična dela protiv službene dužnosti.²⁹ Mišljenja smo da je ovakvo stanovište sasvim opravdano s obzirom da je u praksi vršenje pojedinih krivičnih dela protiv privrede skopčano sa izvršenjem pojedinih krivičnih dela protiv službene dužnosti. Naime, odnos krivičnih dela protiv privrede i krivičnih dela protiv službene dužnosti je veoma dinamičan, tj. isprepletan, pre svega u zavisnosti od dominantnog svojinskog oblika u datom društvu. Što je privreda više etatizirana, kroz raznovrsne oblike državne kontrole ekonomskih procesa i odnosa, to je teže, praktično, razlikovati privredni kriminalitet od kriminaliteta protiv službene dužnosti, jer se država, kao javna vlast, preko državnih ili paradržavnih subjekata (koji pravno ili faktički imaju neka javna ovlašćenja) intenzivno uključuju u ekonomski odnos, određujući pri tome, sve širi krug subjekata koji u takvim odnosima učestvuju [2, str. 26]. Na ovaj način se ekonomski odnosi u određenom društvu podržavaju, te stoga privredni delikt postaje ujedno i delikt protiv službene dužnosti. Stoga, smatramo da pored krivičnih dela iz glave XXII Krivičnog zakonika Republike Srbije, pod

---

²⁸ Krivični zakonik Republike Srbije u glavi XXII određuje sledeća krivična dela protiv privrede: falsifikovanje novca (član 223.); falsifikovanje hartija od vrednosti (član 224.); falsifikovanje i zloupotreba platnih kartica (član 225.); falsifikovanje znakova za vrednost (član 226.); pravljenje, nabavljanje i davanje drugom sredstava za falsifikovanje (član 227.); izdavanje čeka i korišćenje platnih kartica bez pokrića (član 228.); poreska utaja (član 229.); neuplaćivanje poreza po odbitku (član 229a); krijumčarenje (član 230.); pranje novca (član 231.); zloupotreba monopolističkog položaja (član 232.); neovlašćena upotreba tuđeg poslovnog imena i druge posebne oznake robe ili usluga (član 233.); nesavestan rad u privrednom poslovanju (član 234.); prouzrokovanje stečaja (član 235.); prouzrokovanje lažnog stečaja (član 236.); oštećenje poverioca (član 237.); zloupotreba ovlašćenja u privredi (član 238.); narušavanje poslovnog ugleda i kreditne sposobnosti (član 239.); odavanje poslovne tajne (član 240.); onemogućavanje vršenja kontrole (član 241.); nedozvoljena proizvodnja (član 242.); nedozvoljena trgovina (član 243.); obmanjivanje kupaca (član 244.); falsifikovanje znakova za obeležavanje robe, mera i tegova (član 245.).

²⁹ Ovde treba napomenuti da s obzirom na to da je u ranijem periodu u našoj zemlji bio socijalistički društveno ekonomski poredak naš, to je većina teoretičara smatrala da u privredni kriminalitet spadaju i krivična dela protiv društvene imovine.

privrednim kriminalitetom treba smatrati i krivična dela protiv službene dužnosti iz glave XXXIII.³⁰

Egzaktno određivanje pojma privredni kriminalitet zahteva multidisciplinarni pristup, što znači da je samo formalno-pravno stanovište nedovoljno za sagledavanje prirode ovog vida kriminalnog ispoljavanja. Naime, privredni kriminalitet nije samo pravna kategorija, već, u prvom redu društvena pojava, koja ima mnoga svojstava, koja se u zavisnosti od društveno ekonomskih i političkih okolnosti razlikuju od jedne do druge društvene zajednice. Stoga je kriminološki pristup u definisanju ove pojave neophodan, jer u suprotnom, uzimanjem samo krivično pravnog obeležja kao osnovnog i najvažnijeg kriterijuma u definisanju privrednog kriminaliteta rizikujemo da dođemo do neprihvatljivih rešenja punih pravnog formalizama i dogmatizama. Kako bi smo se lišili rizika od formalističkih i dogmatističnih shvatanja pojma privrednog kriminaliteta, moramo uzeti u obzir uzroke i uslove koji pogoduju nastanku privrednog kriminaliteta, kao i društveni karakter i sadržaj objekta, koji se štiti krivično-pravnim inkriminacijama, a koji se od zemlje do zemlje različito ispoljava, što je i logično s obzirom na različitost društveno-ekonomskih i političkih sistema u pojedinim zemljama.

Razmatranje problema uzročnosti privrednog kriminaliteta otvara mogućnosti za svestrano analiziranje ove izrazito negativne društvene pojave i njeno bolje razumevanje. Sa druge strane, samo na osnovu takvih analiza privrednog kriminaliteta možemo prognozirati pravce napada i usmeriti aktivnosti na sprečavanju i suzbijanju privrednog kriminaliteta. Njegovo postojanje, obim i rasprostranjenost su usko povezani sa aktuelnim društveno-političkim i ekonomskim promenama i uticajima. Uzroci privrednog kriminaliteta vezani su i za same ekonomske odnose i procese, kao i druge odnose i procese koji nastaju povodom ili u vezi sa njima, gde poseban značaj imaju prisutni odnosi svojina u sklopu ekonomskog sistema. Jedan od ključnih uzroka privrednog kriminaliteta, u vreme dominacije društvene svojine, bila je protivurečnost između ovog oblika svojine i interesa pojedinca, gde je u raspolaganju društvenom svojinom dolazio do izražaja lični interes, koji se manifestovao, u prisvajanju društvene svojine, jer za sve vreme njenog postojanja, nisu bile pronađene efikasne mere koje bi sprečile razne vidove njenog prisvajanja.

Ako u razmatranje uzmemo aktuelno stanje ekonomskih ali i društvenih prilika u Republici Srbiji možemo zaključiti da se u sadašnjem trenutku kao veoma značajan uzrok privrednog kriminaliteta ističe proces tranzicije imovine. Naime, u procesu u kome privatna svojina postaje dominantna svojina, u ključnim privrednim granama, vodeće ekonomske pozicije u zemlji dolaze u ruke pojedinaca što otvara mogućnost za razne oblike malverzacija i dovodi do ekspanzije privrednog kriminaliteta. Takvi pojedinci svoj ekonomski interes u tržišnoj privredi

³⁰ Krivični zakonik Republike Srbije u glavi XXII određuje sledeća krivična dela protiv službene dužnosti: zloupotreba službenog položaja (član 359.); kršenje zakona od strane sudije, javnog tužioca i njegovog zamenika (član 360.); nesavestan rad u službi (član 361.); protivzakonita naplata i isplata (član 362.); nenamensko korišćenje budžetskih sredstava (član 362a.); prevara u službi (član 363.); pronevera (član 364.); posluga (član 365.); trgovina uticajem (član 366.); primanje mita (član 367.); davanje mita (član 368.); odavanje službene tajne (član 369.)

prevashodno podređuju ekonomskim motivima, i u samom procesu privatizacije društvene imovine pribegavaju kriminalnim aktivnostima.

Pored ekonomskih i društveno-političkih prilika kao jedan od značajnih uzroka postojanja privrednog kriminaliteta ističe se nivo društvene svesti i moral pripadnika određene društvene zajednice. Naime, svest nosilaca privrednog kriminaliteta je usmerena i oslanja se isključivo na privatnu svojinu i sopstveno bogaćenje na štetu države. Ukoliko ovakvu svest deli većina pripadnika jedne društvene zajednice onda je to svakako generator postojanja privrednog kriminaliteta.

U razmatranju uzročnosti privrednog kriminaliteta pored pomenutih uzroka moraju se uzeti u obzir i određeni uslovi koji pogoduju postojanju privrednog kriminaliteta. Od uslova koji pogoduju nastanku privrednog kriminaliteta treba istaći česte izmene zakona kojima se uvode novi oblici organizovanja privrednih društava, a koje nisu praćene odgovarajućim opštim aktima, kao i postojanje pravnih praznina i nedorečenosti u aktima kojima se uređuje privredna delatnost. Zatim, nepotpuno, odnosno pogrešno evidentiranje imovine kao i stanja, odnosno kretanja imovine u svim fazama aktivnosti privrednog subjekta. Nedostatak interne i eksterne kontrole, ili njeno slabo organizovanje i funkcionisanje, što bez obzira na to o kom se obliku imovine radilo upravo i omogućava lošu unutrašnju organizaciju i evidenciju sredstava u privrednim subjektima. Propusti u inventarisanju, takođe predstavljaju uslov koji pogoduje postojanju privrednog kriminaliteta. Naime, inventarisanje predstavlja vid kontrole koji ima za cilj utvrđivanje postojećeg stanja robe i novca u određenom objektu i njegovo slaganje sa knjigovodstvenim stanjem. Slabosti pri inventarisanju uglavnom se manifestuju u vidu nestručnosti članova popisnih komisija, njihovom površnom prilazu i neodgovornom ponašanju u izvršenju ovog odgovornog zadatka, kao i u postojanju sprege između pojedinih rukovodećih radnika ili čak i samih članova komisije sa odgovornim licem u objektu u kome se vrši popis. Od ostalih uslova koji pogoduju postojanju privrednog kriminaliteta izdvajaju se i nedovoljna zaštita imovine privrednih društava, tj. nepreduzimanje efikasnih mera fizičke i tehničke zaštite, zatim neodgovarajuća kadrovska politika koja se ogleda kroz razne prijateljske, rodbinske i poznaničke veze, što ima za posledicu dovođenje nestručnih lica na radna mesta koja zahtevaju veoma visok stepen stručnosti i odgovornosti, netransparentnost donošenja odluka u procesu privatizacije, kao i kumulacija više nespojivih funkcija u jednoj ličnosti i sl.

Što se tiče sadržaja zaštitnog objekta koji se štiti krivično-pravnim inkriminacijama, u slučaju Republike Srbije se kao zaštitni objekt javlja ekonomski sistem, koji se zasniva na tržišnoj privredi, otvorenom i slobodnom tržištu, slobodi preduzetništva, samostalnosti privrednih subjekata i ravnopravnosti privatne i drugih oblika svojine.

Ovakav pristup problematici privrednog kriminaliteta, kao krivično-pravnoj i kriminološkoj kategoriji predstavlja polaznu osnovu za određivanje njegove definicije s obzirom na njegovu aktuelnu etiologiju i fenomenologiju u Republici Srbiji. Shodno navedenom, mišljenja smo da privredni kriminalitet u krivično-pravnom i kriminološkom smislu čini sveukupnost delikata (krivičnih dela, privrednih prestupa i privrednih prekršaja) kojima se ugrožava normalno organizovanje, upravljanje i funkcionisanje ekonomskog sistema (odnosa i procesa)

u jednoj društvenoj zajednici [11, str. 158]. U skladu sa navedenom definicijom, kroz dominantne elemente izdvajaju se sledeće grupe delikata:

- kriminalitet koji vrše privredna društva, na štetu pojedinaca, drugih privrednih društava ili države;
- kriminalitet koji vrše lica na visokim privrednim, državnim ili društvenim pozicijama (kriminalitet belog okovratnika);
- kriminalitet koji vrše pojedinci, na štetu privrednih društava;
- kriminalitet transnacionalnih kompanija.

3. Karakteristike i pojavni oblici privrednog kriminaliteta

Privredni kriminalitet se odlikuje opštim i posebnim karakteristikama koje ga čine dodatno društveno opasnijim i samim tim težim za detektovanje, suzbijanje i sprečavanje. Uzevši u obzir shvatanja vodećih teoretičara kao i aktuelna praktična iskustva privredni kriminalitet se, pre svega, karakteriše: velikom tamnom brojkom; dinamičnošću i složnošću fenomenologije; specijalizacijom i profesionalizacijom izvršilaca; specifičnošću tragova i drugih indicija; specifičnošću dokazivanja; specijalizacijom u suzbijanju i sprečavanju.

Pored opštih karakteristika privredni kriminalitet se odlikuje i posebnim karakteristikama, koje ga razlikuju od ostalih vidova kriminalnog ispoljavanja. Naime, za razliku od opšteg kriminaliteta, krivična dela privrednog kriminaliteta uglavnom vrše službena ili odgovorna lica u preduzeću ili drugom subjektu privrednog poslovanja koje ima svojstvo pravnog lica. Takođe, za razliku od opšteg kriminaliteta, kod koga se krivično delo uglavnom odmah po izvršenju vidno manifestuje, kod privrednog kriminaliteta u vreme izvršenja nepoznati su i krivično delo i njegov učinilac, iz razloga što se delo u samoj fazi izvršenja vešto prikriva tako da se posledice ne manifestuju odmah. Sa druge strane kada se sazna, odnosno otkrije da je izvršeno neko krivično delo privrednog kriminaliteta, samim otkrivanjem tog krivičnog dela otkriva se i njegov učinilac.

Privredni kriminalitet se odlikuje bogatom kriminalnom fenomenologijom, tako da pojavne oblike privrednog kriminaliteta možemo razvrstati prema nekoliko kriterijuma: formalnom, stvarnom i prema modusu operandi. Prema formalnom kriterijumu pojavne oblike privrednog kriminaliteta posmatramo sa stanovišta zakonske klasifikacije, tj. krivična dela protiv privrede, krivična dela protiv službene dužnosti, privredne prestupe i prekršaje, dok se prema stvarnom kriterijumu klasifikacija pojavnih oblika privrednog kriminaliteta vrši u odnosu na vrstu privredne delatnosti, tj. privrednu granu, sektor poslovanja, radno mesto i sl., u kojoj se kriminalni napad ispoljava. Tako se prema ovom kriterijumu pojavni oblici privrednog kriminaliteta dele na:

- privredni kriminalitet u proizvodnji,
- privredni kriminalitet u unutrašnjoj trgovini,
- privredni kriminalitet u spoljno trgovinskom prometu,
- privredni kriminalitet u oblasti fiskalnih obaveza,
- privredni kriminalitet u bankarskom sektoru.

Kada su u pitanju pojavni oblici privrednog kriminaliteta ne možemo uvek sa preciznošću reći da je u pitanju samo jedan pojavni oblik, odnosno konkretno

krivično delo, već se uglavnom radi o čitavom spletu pojava oblika odnosno kombinaciji istih. Ovo se posebno odnosi na slučajeve najtežih krivičnih dela iz oblasti privrednog kriminaliteta, gde po pravilu postoji čitav splet raznovrsnih oblika kriminalnog ispoljavanja. Naime, u takvim slučajevima se najčešće ne radi o pojedincu kao izvršiocu krivičnog dela u krivično pravnom smislu već o mreži međusobno povezanih ljudi zaposlenih i angažovanih na različitim mestima najčešće u sprezi sa ljudima iz vlasti, tzv. organizovane kriminalne grupe. Pod organizovanom kriminalnom grupom prema Konvenciji protiv transnacionalnog organizovanog kriminala OUN-a, smatra se: "grupa sastavljena od tri ili više osoba, koja postoji određeno vreme i deluje u skladu s ciljem da izvrši jedno ili više teških krivičnih dela ili prekršaja ustanovljenih u skladu sa ovom konvencijom, radi sticanja, posredno ili neposredno, finansijske ili druge materijalne koristi" [14]. Organizovane kriminalne grupe, odnosno njihova kriminalna delatnost se karakteriše: tajnošću, čvrstom organizovanošću, odnosno hijerarhijskom strukturom, strogom disciplinom i poslušnošću članova, vršenju krivičnih dela u cilju sticanja imovinske koristi ili moći, kao i primenom korupcije, zastrašivanja i nasilja radi ostvarivanja svojih kriminalnih ciljeva. Naime, organizovane kriminalne grupe nastoje da ostvare uticaj u političkoj sferi, kako bi imali veću političku i ekonomsku moć, što im dalje omogućava ostvarenje monopola i povećanje profita od kriminalnih delatnosti. Politički i ekonomski uticaj organizovane kriminalne grupa postižu korupcijom državnih činovnika (na lokalnom nivou i nacionalnom nivou), finansiranjem političkih partija i njihovih izbornih kampanja od novca pribavljenog kriminalnom delatnošću.

Na ovaj način pripadnici organizovanih kriminalnih grupa ostaju izvan domašaja krivično-pravnog sistema jedne zemlje, što dovodi do nefunkcionisanja i neefikasnosti kaznenog, a samim tim i celokupnog pravnog i ekonomskog sistema jedne zemlje i predstavlja ozbiljan činiac ugrožavanja društveno-ekonomskog i društveno-političkog stanja u jednoj zemlji. Naime, korumpiranjem, odnosno kriminalizacijom pojedinih, pa i većine članova vlade može rezultirati donošenjem političkih odluka u korist organizovanog kriminala, što urušava demokratske institucije, vladavinu prava, ekonomski sistem jedne zemlje, a kod samih građana izaziva nepoverenje u državnu vlast.

Organizovane kriminalne grupe svoju kriminalnu delatnost realizuju u raznim oblicima i to u oblasti opšteg, privrednog, političkog i ekološkog kriminaliteta. S obzirom da je predmet ovog rada organizovani privredni kriminalitet dalju pažnju fokusiraćemo isključivo na organizovano kriminalno ispoljavanje u sferi privrednog kriminaliteta, kao i na njegov uticaj na ekonomsku bezbednost jedne zemlje.

Naime, poznavanje modusa operandi organizovanih kriminalnih grupa u sferi privrednog kriminaliteta predstavlja osnovni preduslov za uspešno suproavljanje ovom vidu kriminalnog ispoljavanja. Shodno tome, u narednom delu rada biće nešto više reči o tome.

Organizovani privredni kriminalitet i ekonomska bezbednost

Delovanje organizovanih kriminalnih grupa u oblasti privrednog kriminala ugrožava pre svega ekonomsku bezbednost jedne zemlje, a samim tim i njenu nacionalne bezbednosti. Naime, organizovane kriminalne grupe nastoje da

vršenjem krivičnih dela iz oblasti privrednog kriminala ostvare što veću zaradu kao i da legalizuju stečenu ilegalnu korist. Organizovano kriminalno delovanje u oblasti privrednog kriminala ispoljava se organizovanim vršenjem, pre svega, krivičnih dela falsifikovanje novca, falsifikovanje i zloupotreba platnih kartica, krijumčarenje, pranja novca, utaja poreza i sl. Vršenje navedenih krivičnih dela od strane organizovanih kriminalnih grupa, njihovo ispoljavanje u većem obimu, dovodi do izazivanja poremećaja u monetarnom sistemu jedne zemlje, stvaranju budžetskog deficita, socijalne napetosti i nezadovoljstva, političke nestabilnosti i sl., tj. do ugrožavanja ekonomske bezbednosti jedne zemlje, a samim tim i njene nacionalne bezbednosti u celini.

Tako na primer, organizovanim vršenjem krivičnog dela falsifikovanje novca organizovane kriminalne grupe nastoje da ostvare maksimalnu korist u odnosu na uloženi rad i sredstva. Ovu činjenicu naj slikovitije ističe S. Mirašević prema kome je „falsifikovanje vrlo unosan posao, jer se interes nalazi u razlici između truda proizvodnje i dobiti koja se postiže stavljanjem falsifikovanog novca u opticaj“ [17, str. 55]. Uzevši u obzir da je novac nezamenljiv kao mera vrednosti i merilo cena, kao sredstvo plaćanja i opticajno sredstvo, njegovo emitovanje predstavlja značajnu ekonomsku mera koja se reflektuje ne samo na ekonomske odnose već i na sveukupnost društvenih odnosa u jednoj zemlji. Upotreba novca zasniva se na poverenju u njegovu verodostojnost, tj. da je emitovan od strane države kao jednog mogućeg izdavaoca [15, str. 215]. Vršanjem krivičnog dela falsifikovanje novca od strane organizovanih kriminalnih grupa obezvređuje se novac i gubi poverenje u njegovu ispravnost i ujedno izazivaju poremećaji u monetarnoj politici i na taj način ugrožava ekonomski sistem jedne zemlje. Falsifikovanje novca nema samo za posledicu ugrožavanje ekonomske, već i odbrambene moći jedne zemlje. Naime, organizovanim vršenjem ovog krivičnog dela, izaziva se ekonomsko slabljenje i poremećaji u osnovnim privrednim delatnostima, što se posredno odražava na slabljenje odbrambene moći te zemlje, ali i na vođenje unutrašnje i spoljne politike [12, str. 100].

Takođe, organizovane kriminalne grupe se bave i vršenjem krivičnog dela falsifikovanje i zloupotreba platnih kartica. Posledice ovog krivičnog dela ogledaju se u nanošenju štete kako korisnicima, akceptantima, i izdavaocima platnih kartica, tako i samom ekonomskom sistemu jedne zemlje. Naime, kod korisnika i akceptanata šteta koja nastaje izvršenjem ovog krivičnog dela je materijalna, dok kod banki odnosno finansijskih institucija koji izdaju platne kartice, pored materijalne štete javlja se i reputaciona jer ruši ugled te institucije, dovodi do gubljenja poverenja kod njenih klijenata, stvaranja nesigurnosti i narušavanja poslovnog imidža i sl. [13, str. 17], što se u negativnom smislu odražava i na celokupan finansijski, odnosno ekonomski sistem jedne zemlje, tj. na njenu ekonomsku bezbednost.

Krijumčarenje kao oblik delovanja organizovanih (transnacionalnih) kriminalnih grupa spada u oblast privrednog kriminaliteta i ogleda se u organizovanom unošenju ili iznošenju robe domaćeg ili stranog porekla, preko carnske linije, izbegavajući mere carinskog nadzora. Ovaj oblik kriminaliteta u literaturi se još označava izrazima „šverc“, „crna berza“, „kontra banda“ itd. U zavisnosti od vrste robe, odnosno predmeta krijumčarenja razlikujemo krijumčarenje oružja i municije,

krijumčarenje opojnih droga, krijumčarenje kulturnih dobara, krijumčarenje tehničkih proizvoda, krijumčarenje roba široke potrošnje, krijumčarenje nuklearnog i drugog štetnog otpada, krijumčarenje plemenitih metala i sl. Krijumčarenje predstavlja opasnost po društveno ekonomski sistem jedne ili više zemalja u zavisnosti od pravaca u kome se krijumčarenje odvija. Posledice vršenja ovog krivičnog dela od strane organizovanih kriminalnih grupa ogledaju se u pojavi nelojalne konkurencije, a samim tim i do ekonomske nestabilnosti u jednoj zemlji. Osim toga, krijumčarenje robe, poput, oružja municije i opojnih droga, može imati za posledicu vršenje drugih teških krivičnih dela kao što su ubistava, razbojništva, oružane pobune i sl., čime se osim ekonomske ugrožavaju i ostali oblici bezbednosti (pre svega pojedinačna, socijetalna i unutrašnja bezbednost kao komponente nacionalne bezbednosti jedne zemlje).

Organizovane kriminalne grupe svojom delatnošću ostvaruju protivpravnu imovinsku korist usled čega se suočavaju sa činjenicom da istu treba nesmetano koristiti, a da se pri tome ne ostavi trag koji bi mogao da ukaže na njihovu kriminalnu aktivnost. U cilu smanjenja ili potpunog isključenja rizika od zaplene protivpravno stečenih sredstava i izbegavanja kazne za učinjena krivična dela organizovane kriminalne grupe pribegavaju vršenju krivičnog dela pranje novca. Pranje novca možemo definisati kao vrstu imovinskog kriminala, čiji su ciljevi prikrivanje postojanja i porekla nelegalno stečenih sredstava, i to uključivanjem tih sredstava transformacijom, prebacivanjem, razmenjivanjem, prikrivanjem namene mešanjem sa legalnim sredstvima ili na drugi način u legalne finansijske tokove, čime se osim porekla nelegalno stečenih sredstava prikriva kriminalna delatnost i ostvaruje krajnji cilj pranja novca – nesmetano korišćenje prihoda od kriminalne delatnosti i izbegavanje kazne za izvršena krivična dela [6, str. 23].

Uključivanjem nelegalno stečenih prihoda u legalne finansijske tokove organizovani kriminal ugrožava ekonomski sistem i tržišnu konkurenciju i ostvaruje uticaj na ekonomske, političke i društvene tokove na nacionalnom i međunarodnom planu. Najčešće negativni efekti pranja novca ispoljavaju se kroz: nepoštenu konkurenciju legalnim privrednim subjektima, smanjenje poreskih prihoda usled kretanja novca nelegalnim finansijskim tokovima, nanošenje štete finansijskim institucijama, uticaj na poverenje javnosti u ekonomske i druge društvene institucije, podsticanje korupcije i ometanje ekonomskog razvoja [7, str. 54].

Zaključak

Sa stanovišta stabilnosti i prosperiteta jedne države na unutrašnjem planu, kao i sa stanovišta njene pozicije u međunarodnim odnosima jako je važno da li ta država ima stabilan ili nestabilan ekonomski sistem i razvijene, odnosno nerazvijene ekonomske odnose. Takođe, u zavisnosti od toga kakav je nivo ekonomske razvijenosti jedne zemlje, tj. kakav je životni standard, kakva je struktura društvenog bogatstva, koliki je procenat zaposlenosti, kakav je obim i struktura spoljnje trgovine, kakav je stepen akumulativne i reproduktivne sposobnosti, kao i koliki je nacionalni dohodak po glavi stanovnika zavisi stabilnost i prosperitet te države kao i njena pozicija u međunarodnim odnosima. Naime, sigurno da su zemlje sa razvijenijom i stabilnijom ekonomijom u boljoj poziciji u svakom pogledu od

zemalja sa nerazvijenom i nestabilnom ekonomijom kako u međunarodnim odnosima tako i na unutrašnjem planu. Naime, jaka ekonomija, na spoljašnjem planu garantuje toj zemlji dobru poziciju u međunarodnim odnosima, odnosno međunarodnim ekonomskim organizacijama i institucijama, što stvara povoljne uslove za njen dalji razvoj. Na unutrašnjem planu, jaka ekonomija predstavlja faktor stabilnosti i blagostanja te zemlje. Naime, u uslovima visokog životnog standarda, povećavaju se uslovi za prevazilaženje raznih protivrečnosti, a samim tim smanjuju se uslovi za pojavu različitih vidova unutrašnjih sukoba (štrajkova, pobuna, ugrožavanje javnog reda i mira u većem obimu). Iz tog razloga zaštita ekonomskog sistema i ekonomskih odnosa u jednoj zemlji, odnosno zaštita njene ekonomske bezbednosti predstavlja jedan od važniji vitalnih vrednosti svake zemlje.

S tim u vezi, a na osnovu analize izloženih stavova, tumačenja, praktičnih iskustava i predloga, možemo zaključiti da se organizovani privredni kriminalitet kao društveno štetna pojava, u svim oblicima privredne delatnosti manifestuje u raznim vidovima, nanoseći ogromnu štetu državi, raznim subjektima privrednog poslovanja, kao i pojedincima. Kao takav, organizovani kriminal predstavlja ako ne ključni, onda bar jedan od najozbiljnijih faktora ugrožavanja celokupnog ekonomskog sistema i ekonomskih odnosa, odnosno ekonomske bezbednosti jedne zemlje. Takođe zbog velikih mogućnost za ostvarenje i legalizovanje protivpravne imovinske koristi, smatramo da će delovanje organizovanih kriminalnih grupa u oblasti privrednog kriminaliteta u budućnosti imati tendenciju rasta, kao i pojavu novih pojavnih oblika privrednog kriminaliteta, a naročito onih organizovanih oblika privrednog kriminaliteta koji se zasnivaju na sprezi između pojedinih nosioca privredne aktivnosti, pre svega takozvanih kontraverznih biznismena sa određenim nosiocima, tj. najvišim predstavnicima države u svim granama vlasti.

Na osnovu svega navedenog, a s obzirom na ogromnu ekonomsku korist koju kriminalne organizacije ostvaruju svojim delovanjem u oblasti privrednog kriminaliteta, tj. s obzirom na ekonomsku štetu koja se ovim vidom kriminalnog ispoljavanja nanosi jednoj državi, smatramo da u budućnosti države naročitu pažnju moraju da poklone upravo sprečavanju i suzbijanju organizovanog privrednog kriminaliteta kao činioca ugrožavanja ekonomske bezbednosti jedne zemlje.

Literatura:

1. Aleksić, Ž., Škulić, M., Žarković, M. (2004) *Leksikon kriminalistike*. Beograd.
2. Banović, B. (2002) *Obezbeđenje dokaza u kriminalističkoj obradi krivičnih dela privrednog kriminaliteta*. Beograd: Viša škola unutrašnjih poslova.
3. Bošković, M., Jovičić, D (2002) *Kriminalistika metodika*. Banja Luka: Viša škola unutrašnjih poslova.
4. Bošković, M. (1998) *Kriminalistička metodika*. Beograd: Policijska akademija.
5. Bošković, M. (2002) *Socijalna patologija*. Novi Sad: Pravni fakultet.
6. Bošković, G. (2005) *Pranje novca*, Beograd: Beosing.

7. Bošković, G., Dimitrašinić, S. (2009) Odnos organizovanog kriminala, kroupcije i pranja novca, *Zbrnik radova: Korupcija i pranje novca*, str. 51-58. Sarajevo: Internacionalna asocijacija kriminalista.
8. Đokić, Z. (2007) Aktuelno stanje korupcije u republici srbiji sa posebnim osvrtom na korupciju u privredi. *Bezbednost*, 2, 281-306.
9. Đurić A. (2010) Podmićivanje u Krivičnom zakoniku Srbije. *Pravo teorija i praksa*, 1-2, 14-32.
10. Džukleski, G., Nikoloska, S. (2008) *Ekonomska kriminalistika*. Skoplje.
11. Ivanović, R. A. (2009) Privredni kriminalitet i korupcija u Republici Srbiji, *Kriminalističke teme*, Godište IX, br. 3-4, str. 153-172. Sarajevo: Fakultet za kriminalistiku, kriminologiju i sigurnosne studije.
12. Ivanović R. A. (2010) Krivično-pravni i kriminalistički aspekti krivičnog dela falsifikovanja novca, *Univerzitetska hronika*, vol. 3, br. 3, str. 99-104. Travnik: Univerzitet u Travniku.
13. Ivanović R. A. (2010) Falsifikovanje i zloupotreba platnih kartica, *Perjanik*, god. 9, br. 26, str. 4-18. Danilovgrad: Policijska akademija.
14. Konvencija Ujedinjenih nacija protiv transnacionalnog organizovanog kriminala, „Službeni list SRJ – Međunarodni ugovori“, br 5 od 27.06.2001. godine.
15. Lazarević, Lj. (1993) *Krivično pravo - posebni deo*, Beograd: Savremena administracija, Beograd.
16. Marsenić, D., (1980) *Privredni sistem Jugoslavije*, Beograd: Savremena administracija.
17. Mirašević, S. (1984) *Krivotvorenje USA dolara*, 13. Maj, br. 1 / 84. Zagreb: SSUP.
18. Pihler, S. (1979) Prilog definisanju pojma privredni kriminalitet. *Jugoslovenska revija za krivično pravo i kriminologiju*, 1. Beograd: Udruženje za krivično pravo i kriminologiju i Institut za kriminološka i sociološka istraživanja.
19. Srnzetić, N. (1954) Problemi privrednih delikata. *Arhiv za pravne i društvene nauke*, 3-4. Beograd: Savez udruženja pravnika Srbije.
20. Simić, M. (2003) U kojoj meri je korupcija specifična u odnosu na druge vrste krimilanog ponašanja. *Bezbednost*, 4, 590-599. Beograd: Ministarstvo unutrašnjih poslova Republike Srbije.
21. Stajić., Lj. (2004) *Osnovi bezbednosti – treće izdanje*. Beograd: Policijska akademija.
22. Teofilović, N., Jelačić, M. (2006) *Sprečavanje, otkrivanje i dokazivanje krivičnih dela korupcije i pranja novca*. Beograd: Policijska akademija.